

פירורי דקדוק

ליום ראשון של חנוכה
ושאר התחדשויות

בא"י אמ"ה

שהחינו וקימנו והגיענו

לְזַמֵּן/לְזַמֵּן/לְזַמֵּן

הזה

מלקט ועורך
משולם קלרברג
משך חכמה 35/4
מודיעין עלית
טל 089742979
ה'תש"ע

ניקוד המילה "לזמן"

ביום ראשון של חנוכה, כמו בהרבה הזדמנויות אחרות מברכים ברכת "זמן". עלינו לברר מה הניקוד הנכון למלה "לזמן" וכן של "בזמן" של ברכת על הנסים. פשוט שלדעת הכל דין אחד לשניהם.

"זמן" במקרא

המילה "זמן" מופיעה ארבע פעמים במקרא, פעמיים בעברית ופעמיים בארמית. פעם ראשונה בקהלת (א:ג) ושם היא באתנחתא, ופעם שניה בנחמיה (ב:ו) ושם היא בסוף פסוק; שני הטעמים האלה הם טעמים מפסיקים. בשני המקומות הניקוד הוא שוא וקמץ. בספר דניאל זמן מופיע בארמית, פעם עם מונח בשוא וקמץ (שם; ב:זט), ופעם עם מרכא בשוא ופתח (שם; ז:יב); שני הטעמים האלה הם משרתים. לא מצאנו זמן עם קידומת במקרא.

בספר מכלול הרד"ק כולל ומסכם מחקרי הראשונים בדקדוק לשון המקרא. שם הוא נותן רשימה ("משקל") של שמות-עצם (nouns) שניקודם שוא וקמץ וכותב:

... זמן, במוכרת (= נפרד, לא סמיכות ולא כינוי) הם קמוצים, ובסמוך (בסמיכות) פתוחים, יקר וגדולה (אסתר ו'), כי פתב אשר נכתב (שם ח'), ... אבל זמן ישתנה מהם כי הוא דגש בקבוצו (ברבים) ובסמיכותו אל הכנויים זמנו זמנים כלי, (ליק תר"ב/ירושלים תשכ"ו שער השמות קמ"ה:ב)

הרי שלדעת רד"ק הניקוד הנמצא במקרא (מ"ם קמוצה) הוא הדין לכל מקום שזמן נפרד ואין מ"ם של זמן במקרא קמוצה בגלל הנגינה המפסקת. אמנם הוא מוסיף שבסמיכות המ"ם של זמן יקבל פתח. בספר השרשים רד"ק כולל ומסכם מחקרי בעלי מילונאות של לשון המקרא הראשונים ומביא ההופעות העבריות במקרא בלי כל הערה. (ברלין 1847/ירושלים תשכ"ו, ערך זמן)

"לזמן" בברכה

ישנן שתי דרכים לתאר שם עצם:

כשמתארים שם עצם על ידי תואר השם (adjective) צריך התאמה במספר ובמין ובה"א הידיעה. היינו אם שם העצם זכר ולשון יחיד ויש לו ה"א הידיעה גם שם התואר צריך לכל אלה למשל הדור ההוא (שמות א:ו) "דור" זכר יחיד ויש ה"א הידיעה גם "הוא" צריך כל אלה.

כשמתארים שם עצם על ידי שם עצם אחר אין צורך בהתאמה. למשל אדני הארץ (בראשית מב:ל) "ארץ" (שם עצם) מתאר את האדון, (הוא איננו אדון-העיר ובוודאי איננו אדון עולם!) ואין כל צורך בהתאמה (השם המתואר אדני רבים זכר ואין ה"א הידיעה, השם המתאר הארץ יחיד נקבה ויש ה"א הידיעה) אבל צורת השם הראשון השתנה, מ"אדנים" נעשה אדני- ונקרא השם הנסמך, הארץ הוא השם הסמוך וחיבור בצורה לשונית זו נקראת סמיכות. כלל הוא בסמיכות שרק הסמוך מקבל ה"א הידיעה. צורת השינוי בשם הנסמך תלוי במשקל אליו הוא שייך.

(1) לְזַמֵּן הַזֶּה. המילה לזמן נאמרת עם קידומת למ"ד ואחריה המילה הזה בה"א הידיעה לזמן הזה. לכאורה "זה" הוא שם תואר וצריך התאמה כנ"ל. ויש הרבה במקרא בצורה זו למשל למועד הזה (בראשית יז:כא) ושם יש התאמה בין הקידומת למ"ד של למועד ובין

ה"א הידיעה של **הזה** נעשה על ידי הניקוד שהלמ"ד פתוחה והמ"ם דגושה, שפתח ודגש הם הניקוד של ה"א הידיעה. לכאורה כן צריך להיות בברכה, לפי זה הניקוד הוא לְזַמֵּן הַזֶּה פתח בלמ"ד דגש ושוא בזי"ן וקמץ במ"ם.

(2) לְזַמֵּן הַזֶּה. אמנם יש גם **דְּבַשׁ הַזֶּה** (שמ"א יד:כט) משם רואים שאפשר להשתמש במילה "זה" כסמוך בצורת סמיכות אף על פי שאינו שם עצם. אם נטעון שיש בפסוק כעין סמיכות (דבש של זה) וכן בברכה פרושו "לזמן של זה" הרי ניקוד המ"ם צריך להיות פתח לפי הרד"ק הנ"ל. אבל אם כן אין מקום לנקד את הלמ"ד בפתח והיא צריכה לקבל שוא שהרי אנו יודעים שבסמיכות שם העצם הנסמך (הראשון) אינו מקבל ה"א הידיעה וממילא גם הקידומת אינה מקבלת ניקוד ה"א הידיעה אלא שוא. אבל כיון שאין שני שוואים בראש המילה שמים חירק במקום שוא (כמו בדברו) ולכן הניקוד לְזַמֵּן. בלשון חכמים צורה זאת של סמיכות של שם עצם הנסמך למילה שאינה שם עצם שכיחה: עולם הזה (בבא בתרא ע"ה ב'), נערה המאורסה (נדרים פ"י מ"א).

(3) לְזַמֵּן הַזֶּה. בספר דניאל זמן מופיע בנפרד בארמית פעם עם מ"ם פתוחה ופעם עם מ"ם קמוצה. אם נקבל את צורתו פעם אחת במ"ם פתוחה בארמית גם בשביל עברית, שיטה זאת מתקיימת.

בשביל מי שאינו מבחין בין קמץ לפתח אין כאן ענין, אבל למבחינים בין קמץ לפתח, (ומרן הבית יוסף נמנה ביניהם שהרי פוסק: יברך להניח בקמץ תחת ה"א ולא בפתח ובדגש (שולחן ערוך או"ח סי' כ"ה סע' ז)), צריכים לברר ההבדל בין לְזַמֵּן בין לְזַמֵּן.

השתלשלות הדברים לזמניהם

סדור מהרש"ל מגדולי הפוסקים ובקי בדקדוק מובא שלמ"ד של לְזַמֵּן היה מנוקד חירק. היום הסדור לא נמצא

מטה משה - להגאון רבינו משה מפרעמיסלא תלמיד המהרש"ל האריך להוכיח שהלמ"ד של לְזַמֵּן בחיריק (סימן תתק"פ)

סדור מה"ר שבתי סופר — מפרעמישלא, קיבל הסכמות מגדולי דורו, ביניהם: מהרש"א, ב"ח, כלי יקר
סותר ראיותיו של מטה משה (הקדמה כללית, פרק ד הערה ח)

בְּרוּךְ ... שֶׁהָיִינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזַמֵּן הַזֶּה:

לזמן הזה, כ"ה הלמ"ד בפת"ח לידיעה שהוא כמו להזמן הזה כענין עד לדבר הזה (עזרא י') שכתב הרד"ק [במכ' מו.] שהוא בא בשתי ידיעות ורבים כמוהו ומפני שהפת"ח שבלמ"ד מורה על ה"א הידיעה נדגשת הזי"ן כדין אחר ה"א הידיעה ומפני הדגש היא נקראת בשב"א נע והמ"ם בקמץ כי מלת זמן במוכרת המ"ם בקמץ ובסמוך בפת"ח וכאן איננה סמוכה: (כרד א הגדה של פסח עמ' ג')

בְּרוּךְ ... שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בְּזַמֵּן הַזֶּה:

בזמן, כ"ה הבי"ת בפת"ח לידיעה ואין להקשות הלא כתיב אחריו הזה שהוא מורה על ידיעת הזמן ולמה לי לנקוד הבי"ת בפת"ח כי כן נמצא בפסוק ידיעה אחר ידיעה להורות על חוזק הידיעה ועל אמיתתה כמו ובדבר הזה אינכם מאמינים (דברים א) ובדבר הזה תאריכו ימים (שם ל"ב) והרבה כאלה במקרא לאין מספר ומפני פת"ח הבי"ת הזי"ן דגושה ונקראת בשב"א נע מפני הדגש שבה והמ"ם בקמ"ץ כי איננו סמוך (וכבר הארכת בזה בפרק ד' בהג"ה) (כרך ב על הנסים עמ' 158)

מגן אברהם - הפוסק השני לאשכנזים אחרי הרמ"א
לזמן הזה למד בחיר"ק [רש"ל מט"מ]. (הלכות חנוכה סי' תרע"ו: הקדמה)

שערי תפלה לרז"ה - פמ"ג מביאו כמה פעמים וכן רש"ש, אמנם הנוב"י כותב עליו
"שינה כמה דברים בזדון ... אין לסמוך על מה שחידש." (בהסכמתו להשגות של ר' מרדכי דיסלדארף על סידור שערי תפלה)
כל זמן המ"ם בפת"ח שהרי ברבות המלה בתנועות תהיה המ"ם פתוחה והנו"ן דגושה כמו זמנם זמניהם וזה יורה הוראה ברורה שהמלה ממשקל פֶּעַל בפת"ח ועל ידי ר' אליה ור' עזריאל נדפס זמן בקמ"ץ המ"ם שלא כדין שהרי בהדיא כתיב עד זמן ועדן (דניאל ז).
בפתח המ"ם. ומה שמצאנו לכל זמן (קהלת ג'). ואתנה לו זמן (נחמיה ב'). שהמ"ם קמוצה. היינו לפי שבאתנה סוף-פסוק נשתנה הפת"ח לקמ"ץ כמשפט הלשון. ואף על גב שמצאנו די זמן ינתן לה (דניאל ב) בקמ"ץ המ"ם ההוא לזר יחשב ואין מביאים ראיה מן הזרים לכן נמסר עליו במסורת לית (=אין עוד במקרא). אף על פי שיש עוד שנים אחרים בקמ"ץ באתנה סוף-פסוק. ועל זמן ועדן (דניאל ז) לא נמסר עליו לית עם היות דלית דכוותי' פת"ח בכל המקרא. ובזה יבקע כשחר אורך דההוא זמן בקמ"ץ המ"ם שלא באתנה וסוף-פסוק בכלל הזרים הוא. ומה לי להאריך בראיות הלא משקלו יעיד עליו כי נטיית פֶּעַל בקמ"ץ בלא דגש כמו מן פֶּתַח עֲנַק נאמר פֶּתַח עֲנַקִּים. ונטיית משקל פֶּעַל בפת"ח בדגש הלמ"ד כמו הִדַּס אָגַם מְעַט נאמר הִדַּסִּים ועל הָאֲגָמִים (שמות ה). מְעַטִּים. וכיון שמצאנו ככתבם וּכְזַמְנָם (אסתר ט'). לקיים את ימי הפורים האלה בְּזַמְנֵיהֶם (אסתר ט'). שהנו"ן דגושה ידענו נאמנה שהם ממשקל זמן בפת"ח המ"ם וזה ברור. (שערי תפלה סימן כב)

עמודי שמים ליעב"ץ - מחותנו של יעב"ץ מוהר"ר יחזקאל קצנעלינבוגן כתב
בהסכמה לסדור זה בין השאר: יש לו יד ושם טוב לעמו בחכמת הדקדוק. וגם לו מנה אפים בקבלה (העתק הסדור המקורי, אלטונא תקי"ג, כרך ב).

פרוץ ... שֶׁהִתְקִינוּ וְקִיְמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְן הַזֶּה: בגלל טשטוש הדפוס או ההעתקה לא ברור אם יש דגש בזי"ן של זמן. (שם, שער השיר, ד' כד עמ' א)

פרוץ ... שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בְּזִמְן הַזֶּה: (שם, שער נקנור, ד' קמח עמ' ב)

וע' לעיל סדור ר' שבתי סופר ולהלן שכולם משוים ניקוד שתי ברכות הללו וגם יעב"ץ עצמו כתב שהם שוים (להלן, לוח ארש סי' קעח). מדוע שינה יעב"ץ בסדורו לנקד לְזִמְן אבל בְּזִמְן? ונראה לי שעשה כן מפני שהוא מקיים את שתי הצורות. אודות לְזִמְן הוא כותב "שכמוהם נמצאו רבים בכתובים." ואודות בְּזִמְן הוא כותב "חסרון ה"א הדעת מצויה לרוב מאד. כמו יום הששי וזולתו." הרי לשניהם מקור במקרא.

לוח ארש להנ"ל - השגות על שערי תפלה לרז"ה הנ"ל

גלוי וידוע הוא שחז"ל מתקני התפלות והברכות נשתמשו בתוכם באותו הלשון הרגיל אצלם. שעליו אמרו (ע"ז נח:ב', חולין קלז ב') לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד (שם הקדמה ד"ה וצריך).

עוד כתב:

[כל] זמן [שהנשמה בקרבי] העמיד מ"ם פתוחה. וצריך להיות קמוצה במוכרת (=נפרד) כי הוא בפלס (=במשקל): שאר, כתב, יקר, (ונמצא במשקלו קמוץ גם בסמוך) כי על כן הוא דגוש בנטיה לקיום הנח, ובעל שערי תפלה נמשך אחר הרגל ההמון, אשר לא ידעו ולא יבינו: שוב ראיתי בשערי תפלה (סכ"ב) כתב המ"ם בפתח. שהרי ברבות התנועות המ"ם פתוחה והנ"ן דגושה זמן זמניהם. יורה הוראה ברורה שהמלה במשקל פעל בפתח: הנה כבר תבין שגיונו בזה. מתוך דברינו הנ"ל המעטים. כי אמנם מחמת [יא.] פתחות המ"ם בנטיה. הוצרך הדג"ש. והוא השיג על המנקדים אותו קמץ. מפני שמצא פעם אחת זמן ועדן פתוח. ולא שת לבו שכנגדו ימצא גם כן אחד קמוץ [דניאל ב, טז], ומאי אולמיה דהאי מהאי. ומה שחשב שנקבע לו אור, להוכיח ממה שנמסר על זה לית, שהוא מן הזרים, (ע"י שאלת יעבץ חלק א' סי' קיח א"ר) פגש חשך ולא אור, דאוקי חד, להדי חד, ואטו כי רוכלא ליחשוב וליזיל. כי הלא בתרגום שבמקרא לא נמצאו רק שני אלה. ומכלל האחד נשמע חברו. והשנים שנמצאו עוד. הם בעברית. מנייהו לא קמיירי בעל מסורה זו. ולכן אין להביא משנים הנ"ל ראייה מופתית. כי לא יקום עד אחד באר"ש. אבל נאמן באשוריים (ע"ד אחד נאמן באיסורים – באשוריים – כלומר לאשר ולתמוך בנוסח, רד"י) להכשיר ולא לפסול: ומה שכתב עוד מנטיית כתב כו' נאמר ככתבם. ומן הדס. אגם. מעט. נאמר הדסים אגמים מעטים דגושים. וכיון שמצאנו וכזמנם בזמניהם דגושים ידענו נאמנה שזמן ממשקל פתח עד כאן דבריו:

ואמרתי שגם זה הבל. והראה חסרון ידיעתו. כי משקל פעל בפתח העצמי. לא יצטרך לדגש הלמ"ד בנטיה. כי לא יאמר מן דבש דְּבִשִי אלא דְּבִשִי. וכן לא נאמר מן גְּבַר גְּבַרִי אלא גְּבַרִי. ולא מן סְּבַךְ סְּבַפִי אלא סְּבַכִי. אבל אלו הדגושים ברבוי. אינם ממשקל הפתוח אלא מקמוצי עין הפעל. ונפתחו במקרה. לכן הוצרכו להדגש כנז"ל. וכמו שמצאנו גמלים שפנים דגושים. להשלים חסרון הנח. כן הוא הדבר בזמנים זמניהם. מקרה אחד להם. וככה הוא באגמים הדסים. הנפרד הַדָּס אָגָם בקמץ. ואם לא נמצא בברור. כי הדגש יורה עליו. ואם לא ימצא כתוב. אמנם יסבלו שני המשקלים. אכן רבוי אגמיהם הכתוב מוזר הוא לאחיו. אינו מן הדגושים. הנה הוא יורה שנמצא הנפרד ממנו בשני המשקלים. ואשר הוא דגוש. יורה היותו מן הקמוצים בנפרד. כמו שכתב הרד"ק ... (סי' טו)

גם כתב:

[בימים ההם] בַּיָּמִין [הזה] כן צריך להיות. בי"ת פתוחה מ"ם קמוצה. עין מה שכתבתי לעיל. אך האחרונים ז"ל [ריש סי' תרע"ו] כתבו שצריך להיות בחיר"ק האות השמושית. גם אנכי לא ידעתי למה. ועל מה זה: באמת נראין בזה דברי בעל שערי תפלה שראויה להיות בפתח. עם שכתבתי למעלה [סי' נה וקלג] שאין לחוש לחסרון ה"א הדעת. [לז:] בין בתואר בין במתואר. שכמוהם נמצאו רבים בכתובים. וצריך עיון מדוע אמרו ככה. מאין בא להם. שהרי אפשר להיותם פתוחים. כמנהג הפשוט במקרא. ונראה לי שבודאי הכרח הוא לפי דרכם. וכפי מנהג העולם לומר בזמן (וכן לזמן דשהחינו) המ"ם פתוחה שהוא אמנם דרך הדבקות (סמיכות). (ואז יתכן יוחר שלילת הידיעה במלה) כי אמנם שם זמן במוכרת (נפרד) קמוץ הוא. שמטעם זה נדגשה הנ"ן בכנוי וברבוי זמנו זמניהם. תמורת הנח. כמו שכתב הרד"ק במכלול [קמה:] בשם הרי"ץ גיאת. ואם אמת נכון הדבר. שהשמושית צריכה להיות פתוחה להורות על הידיעה. הלא בהכרח לנקד מ"ם זמן בקמץ כדינה (שאם לא כן תהיה על דרך הסמוך, עם

שאינו. גם לא תבוא ידיעה על סמוך אם לא בדרך זרות) ובזו יש להקפיד יותר. כי חסרון ה"א הדעת מצויה לרוב מאד. כמו יום הששי וזולתו (ע"ל לעיל סי' נח). מה שאין כן בשינוי השם ועוות משקלו. לכן על כל פנים בזה טעה בעל שערי תפלה טעות עצום. שהניח מ"ם זמן פתוח בכל מקום (כמש"ל שם) עם פתחות השמושית אשר לא יתחברו: (סי' קעח)

סכום שיטת יעב"ץ: חכמינו תקנו התפלות בלשון חכמים. [לְזַמֵּן/בְּזַמֵּן הזה בחירוק הוא לשון חכמים] ויעב"ץ מסביר שבעל שערי תפלה שגה גם לפי הדקדוק של לשון המקרא שהרי לפי הפסוקים אין ראיה שמ"ם של זמן בנפרד יש פתח. ואדרבה משקלו דומה יותר לגמל ושפן שבנפרד הם קמוצים ובנטיה פתוחים ודגושים. ולפוסקים היה הכרח לנקד את הבי"ת (וכן הלמ"ד) השימושית בחירוק מפני שהעולם קוראים את המ"ם בפתח שהוא כעין סמיכות (ובסמיכות ה"א הידיעה דוקא בשם השני), אמנם אינה סמיכות אמיתית שהרי "זה" שם תואר. וגם במקרא יש כעין סמיכות לשם תואר בלי ה"א הידיעה למשל יום השישי. ועל פי זה גם בלשון תורה אפשר לומר לְזַמֵּן הַזֶּה (למ"ד בחירוק מ"ם בפתח) מפני שאין צורך בה"א הידיעה ואין שני שואים בראש מלה.

סדר תפילות מכל השנה למוהר"ר שניאור זלמן - בעל התניא והשו"ע (רז"ש) בְּרוּךְ ... לְשִׁחְיָנוּ וְקִיּוּמָנוּ וְהִגְיעָנוּ לְזַמֵּן הַזֶּה:
בְּרוּךְ ... שַׁעֲשֵׂה נִסִּים לְאַבּוֹתֵינוּ בִּימֵי הַהֵם בְּזַמֵּן הַזֶּה:

סדור עבודת ישראל לר' יצחק בן אריה יוסף דוב המכונה דר' זליגמן בער עם הסכמת הרב שלמה זאב קליין (מנהיג היהדות האורתודוקסית בצרפת) על פי צילום דפוס ראשון רעדעלהיים תרכ"ח/ירושלים ללא תאריך. סדור זה נחשב כסמכות ומוציאי סדורים בגרמניה ובאנגליה סמכו עליו.

בְּרוּךְ ... לְשִׁחְיָנוּ וְקִיּוּמָנוּ וְהִגְיעָנוּ לְזַמֵּן הַזֶּה:
בְּרוּךְ ... שַׁעֲשֵׂה נִסִּים לְאַבּוֹתֵינוּ בִּימֵי הַהֵם בְּזַמֵּן הַזֶּה:
הוא מצדיק את הפתח בלמ"ד אבל אינו עוסק בניקוד המ"ם ומסיים "ומה שכתב בעל מט"מ בס' תתק"פ להליץ (כן!) בעד בזמן בחירוק, במח"כ טעה והחליף שמות סמוכות בנפרדות."

סדור תפלות ישראל למוהר"ר ש. ר. הירש לוחם נגד הרפורמים, מחבר, מפרש, ובעל דקדוק וכן הוא בעוד הרבה סדורים בְּרוּךְ ... לְשִׁחְיָנוּ וְקִיּוּמָנוּ וְהִגְיעָנוּ לְזַמֵּן הַזֶּה:
בְּרוּךְ ... שַׁעֲשֵׂה נִסִּים לְאַבּוֹתֵינוּ בִּימֵי הַהֵם בְּזַמֵּן הַזֶּה:

ערוך השלחן למוהר"ר יחיאל מיכל עפשטיין - אב"ד נאווהרדק וצ"ל בזמן בחירי"ק ... וצ"ל גם כן לזמן הזה בחירי"ק (או"ח סי' תרע"ו סע' ג')

משנה ברורה למוהר"ר ישראל מאיר - מראדין בעל ה"חפץ חיים" והגיענו לזמן הזה הלמ"ד בחיר"ק ולא בפת"ח (או"ח סי' תרע"ו ס"ק א')

געשיכטע פון דער יידישער שפראך (יידיש: היסטוריה של יידיש) למלומד מאקס וויינרייך - ארבעה כרכים (שני כרכים של טקסט ושני כרכים של מראי מקום והערות), ניו-יארק 1973. החיבור הזה הוא עבודת חייו והיה בבית הדפוס כשנפטר. (שני הכרכים של טקסט תורגמו לאנגלית).

הוא מביא רשימה של כ-50 מילים עבריות המנוקדות קמץ שקריאתן הנהוג בין האשכנזים בין בעברית בין בידידיש הוא כאילו מנוקדות פתח. דוגמאות אחדות: אחראיות, כתים (של תפלין), גמר, דאגה, וולד, זמן, חשש, יד, כלל, לניה, מקרב (זיין), נחמה (שם אשה), סמך (שם אות), פשט, קערה, ראיה, שבט (שם חודש), (רבנו-)תם (כרך 2, ע' 110.1).

הוא מביא ראיות שלפני שהניקוד הטברני פשט באשכנז קריאת האשכנזים היתה דומה לזה של הספרדים. במאתיים שלוש-מאות שנה הראשונות של האלף השישי בהשפעת הניקוד הטברני האשכנזים שינו את מבטאם (שם באריכות). במלים אלה משום מה, נשאר מבטאם הקודם. אולי זה קרה מפני שמלים אלה היו מלים עממיות ונמצאו לרוב בלי ניקוד.

יש לציין שיעב"ץ הרגיש מעין זה כשכתב "ובעל שערי תפלה נמשך אחר הרגל ההמון, אשר לא ידעו ולא יבינו" (לעיל, לוח ארש סי' טו).

סכום הדעות

- (1) לְזַמֵּן הַזֶּה. כן דעת ר' שבתי סופר ויעב"ץ (על פי רוב המקומות במקרא).
- (2) לְזַמֵּן הַזֶּה. כן דעת מהרש"ל, מטה משה, מגן אברהם, יעב"ץ, רז"ש, ערוך השלחן, משנה ברורה. (יעב"ץ בודאי ידע שזה לשון חכמים. אמנם הוא מציין שגם לשטה זו יש מקורות במקרא. בין שאר הפוסקים רק מטה משה מנסה לבאר טעמו.)
- (3) לְזַמֵּן הַזֶּה. כן דעת רז"ה, דר' זליגמן בער, מוהרש"ר הירש, והרבה סדורים. (רז"ה טען שבזמן המ"ם פתוחה גם בנפרד על פי פסוק אחד בארמית - ונגד רד"ק. יעב"ץ מעיד שכן הרגל ההמון המוטעה. לפי מחקרו של מאקס וויינרייך מקור הדבר הוא שאחרי שהניקוד הטברני נתקבל, העם המשיך לקרוא לקמ"ץ כאילו הוא פת"ח בהרבה מלים וכן זמן בכללם.)